

EDUCAȚIA PRIN ARTĂ**EXPRIMAREA ARTISTICĂ ȘI SENSIBILIZAREA CULTURALĂ —
CALEA SPRE O EDUCAȚIE DE CALITATE****ARTISTIC EXPRESSION AND CULTURAL AWARENESS —
THE PATH TO A QUALITY EDUCATION**

DANIELA COTOVIȚCAIA,
doctorandă, Institutul de Științe ale Educației,
Specialist principal,
Agenția Națională pentru Curriculum și Evaluare

LILIA POGOLȘA,
dr. hab., prof. univ.,
Ministru al Educației, Culturii și Cercetării al RM

CZU 37.016:7

Educația estetică presupune un demers metodic de integrare a individului într-un dispozitiv de influențe atât formale, școlare, prin intermediul unor discipline cu specific artistic, cât și extrașcolar/nonformal, prin valorificarea unor prilejuri speciale ce se studiază dincolo de școală, dar care, independent sau corelativ cu aceasta, sensibilizează ființa față de frumos, potențează trăirile artistice, formează și consolidează gustul estetic autentic. Educația pentru artă denotă un anumit mod de a vedea umanul, o filozofie de viață aparte, o viziune despre ce este mai de preț pentru devenirea ființei. Importanța pe care prețuirea artei o capătă în societate dă măsura valorică a respectivei societăți, a rafinamentului și altitudinii sale axiologice. Educația pentru artă este deschizătoare de noi orizonturi, pentru că ea dezvoltă spiritul interogativ, reflexiv. Arta și frumosul constituie astfel de privilegii culturale ce nu se ivesc de la sine, ci se cuceresc printr-o continuă inițiere, formare, experimentare a raporturilor cu acestea.

Cuvinte-cheie: *exprimarea artistică și sensibilizarea culturală învățământ artistic, comunicare artistică, cultură artistic-estetică, învățământ non-formal, educație extrașcolară*

Aesthetic education requires a methodical approach to integrating the individual into a system of influence both formal, educational, through specific artistic and extra-curricular/non-formal disciplines, by making use of special opportunities that are studied outside school, but which, independently or in correlation with it, make the human being aware of beauty, enhance artistic feelings, form and consolidate the authentic aesthetic taste.

Art education denotes a certain way of seeing the human, a special philosophy of life, a vision of what is most precious for becoming a human being. The importance of art appreciation in society gives the value measure of that society, its refinement, and axiological altitude. Art education is opening new horizons because it develops the questioning and reflective spirit. Art and beauty are such cultural privileges that do not arise by themselves, but are conquered by continuous initiation, training and experimentation of the relations with them.

Keywords: *artistic expression and cultural awareness, artistic education, artistic communication, artistic-aesthetic culture, non-formal learning activities, extracurricular education*

Introducere. Arta și frumosul constituie privilegii culturale ce nu se ivesc de la sine, ci se cuceresc printr-o continuă inițiere, formare, experimentare a raporturilor cu acestea. Ne formăm pentru o cultură a exteriorității, neglijând-o sau desconsiderând-o pe cea a interiorității. Oscar Wilde, afirma că „viața imită arta mai mult decât arta imită viața”, relația artă- realitate obiectivă ne-ar putea direcționa și spre un alt traiect interpretativ, pentru că este un obiect distinct pentru conștiință și trimite la ceva existent ca atare. În altă ordine de idei, cu cât arta tinde să pară mai reală, cu atât ea nu mai este artă, devine realitate plată, lipsită de semnificație estetică.

1. Interconexiunea artei și educației prin artă.

Faptul cultural nu există prin sine. Generarea și ratificarea lui se face prin luare la cunoștință, receptare, supunere la probă, validare, asimilare. Opera de artă nu are sens dacă nu este căutată de cineva, aprobată, apropiată chiar la modul fizic. Formarea estetică nu este doar o chestiune de consum, nu vizează doar procesul de receptare a fenomenului estetic, ci este un mobil care contribuie la însăși generarea și continuarea creației culturale. Creăm de dragul artei, dar până la urmă e nevoie de martori, de confidentă [7, p.9–10].

Educația sensibilității ocupă un loc mai puțin evident printre obiectivele educației. Formarea sensibilității pentru arte ocazională educatului o „prelungire a esenței de a fi”, arta propunându-i acestuia „o cotitură prin intermediul căreia el ar putea să se descopere ca ființă umană” [7, p.87].

Intersecția dintre artă și educație ia multe forme, fiecare cu o identitate distinctă, cu mijloace de acțiune specifice și cu beneficii diferite (demonstrate sau presupuse). Zona instituțiilor artistice și culturale promovează educația pentru artă, prin intermediul căreia se urmărește orientare și facilitarea accesului la produse de valoare a unor categorii cât mai largi de public. Instituțiile din sfera educației/învățământului extrașcolar promovează educația artistică și educația prin artă în diferite contexte și cu diferite modalități de recunoaștere a învățării.

Cu acest prilej tânărul intră conștient în perimetrul artistic învățând ceva despre el însuși, iar această învățare îi va permite să rezolve probleme, să pună întrebări, să se înscrie într-o cultură reflexivă asupra sinelui și asupra lumii din care face parte. Educația pentru artă devine o educație a sinelui în perspectiva integrării în umanitate. Educația pentru frumos imprimă un sens profund, integrator și înalt tuturor achizițiilor școlare. Formarea artistică prilejuiește elevilor o experiență pentru iluminarea și construirea unui sens legat de existența sa [7, p.15].

Un pedagog ca Rene Hubert propune trei concretizări ale educației estetice (înțeleasă în sensul ei adânc de simțire, percepție, de la gr. *aisthesis*, facultatea de a simți):

- *Educația artistică, ce vizează atitudinea de a percepe frumusețea unui obiect;*
- *Educația filetică, ce cultivă dragostea unui subiect fapt de un obiect (ce poate fi și subiect);*
- *Educația religioasă, care se adresează pietății față de totalitatea existenței* [8, p.438–458].

Din punct de vedere al conținutului, educația estetică are o sferă mai largă, incluzând frumosul din natură, societate și artă; pe când educația prin artă vizează doar frumosul din opera de artă. Din punct de vedere al formelor realizare, educația estetică se desfășoară ca preponderență sub forma unor activități teoretico-informative, pe când educația prin artă se derulează mai mult în un traiect practic-aplicativ. Până la un anumit punct, educația prin artă este recomandată tuturor elevilor. Dar ea va fi acordată, de către cadre didactice specializate, doar acelor elevi care au probat o competență creativă, abilități și predispoziții în ramura unei arte, cu alte cuvinte, ea se dovedește a fi necesară mai mult viitorilor artiști.

Pentru John Stuart Mill arta servește la atingerea a două scopuri fundamentale. În primul rând, cel mai important, arta acționează pentru a cultiva sentimentele și imaginația prin accentuarea și valorizarea individualităților noastre. În al doilea rând, frumusețea și gustul necesare în orice act de apreciere întruchipează idealurile care sunt nu numai de ordin estetic, ci și moral, având în cele din urmă efecte de transformare a viziunilor și a modului în care vom înțelege viața noastră ca atare, acest fapt reflectând extinderea categoriilor și atitudinilor estetice dincolo de ceea ce ar ținti domeniul moral curent, tradițional [8, p.13].

Cultura estetică școlară este dată de capacitatea elevului de a reflecta asupra frumosului, prin anumite noțiuni, cadre de gândire, experiențe de valorizare și de sensibilizare dobândite prin educația școlară. Când spunem artă, ne gândim la un fenomen cu două fațade: creația propriu-zisă, ca proces autonom al artistului, și receptarea artei, respectiv valorizarea rezultatului acestei acțiuni de către o altă subiectivitate [1, p.20–21].

Frumosul relațional poate fi identificat la nivelul mai multor ipostaze comportamentale:

- *La nivelul conduitelor de zi cu zi, prin gesticulații cotidiene simple, normale, minuscule. Prin a saluta, a întreba, a empatiza cu cei din jur — din familie, de la serviciu, de pe stradă, ține de cei șapte ani de acasă, de educați, de moralitate de civilizație, e stilul fiecărui de a-l viza, respecta, valoriza pe cel de lângă el, o formă de respect de sine;*
- *La nivelul etosului grupal, prin încurajarea sau promovarea unor întâlniri privilegiate, prin coparticipare și animare, prin antrenarea unor valori grupale înalte;*
- *Prin valorizarea muncii și prin promovarea responsabilității sporite privind calitatea activităților obligatorii și opționale, prin exemplaritate profesională, promovarea lucrului bine făcut;*
- *Prin transformarea activităților rutiniere în muncă inovativă și creativă, ce aduce bucurii și împlinire;*
- *Prin promovarea unui comportament social demn, prin prestață statutară, prin păstrarea unor valori personale sau grupale, indiferent de conjuncturi sau consecințe;*
- *Prin manifestarea unui activism comunitar, prin luare de atitudini, prin trezire și reacție socială, comportament prosocial, stabilitate ridicată, civism, implicare;*
- *Prin realizarea ajutoarelor și binefacerilor, prin atitudine și comportament caritabil, prin susținerea materială sau morală a celor ce au nevoie, prin mecenat cultural.*
- *Prin susținerea și crearea de evenimente comunitare, care pot primi atributul de frumoase, generatoare de stări de bine, mulțumire, consolidare personală și grupală;*
- *Prin convertirea sau aureolarea unor acte sau stări aparent comune cu valori estetice prin atribuire sau conferiri de semnificații suplimentare, transformarea activităților simple, în sărbătoare a sufletului;*
- *Prin critică sau reactivitate imediată, amendarea comportamentelor distrugătoare valoric, asumarea criticii și opunerii manifestate.*

Rezultă că binele este o formă a frumosului, fiind subordonat acestuia. Pentru Kant frumosul artistic devine mai puțin important decât frumosul natural, care nu este cauzat de utilitate sau de alte interese [5, p.40–42].

Educația prin artă presupune o învățare și o obișnuire a receptorului cu un anumit tip de limbaj pe care arta se edifică și pe care îl vehiculează. Artă presupune o construcție expresivă coerentă de semne, pe baza unor reguli sau coduri specifice, care pot media intelectual, o atitudine, o întrebare, o mirare. Ea pune problema introducerii viitorilor receptori în lexicul sau gramatica exprimării prin intermediul mijloacelor artistice. Considerăm limbajul artistic un limbaj dublu articulat, La prim nivel situăm sistemul semiotic ce servește drept material-suport pentru constituirea discursului artistic. Acesta poate fi limbajul verbal în cazul literaturii, limbajul formelor și al culorilor pentru limbajul pictural, limbajul sunetelor pentru muzică, sau ansambluri de limbaje pentru artele combinate (teatru, operă, film) [1, p.47].

Totodată, educația estetică presupune pregătire publicului pentru receptarea unor obiecte sau situații estetice. De multe ori, aceasta este prefigurată în perspectiva recuperării sensurilor primare avute în vederea de creatori, într-o modalitate mimetică, recuperatorie, ca și când arta ar îngădui doar sensuri fixe, exacte, unice [5, p.74]. Faptul că opera artistică oglindește ceva e lucru cunoscut. Artistic — scrie un analist al artelor vizuale — sunt astăzi nu doar obiectele investite în mod tradițional cu calități estetice, de felul celor expuse în galerii și muzee. Vorbim mai curând despre experiențe, acțiuni, stimuli, relații, participare. Pentru un artist ceea ce contează este nu doar orgoliul eternității ci posibilitatea de a accesa spațiul pentru a comunica un mesaj [2, p.28].

Limbajul artistic se evocă uneori pe sine printr-un racursiu autoreferențial. Prin artă, prin mijloacele sale specifice, deschidem căi spre noi tipuri de experiențe și orizonturi spirituale, pe care practicile științifice, ideologice, etice nu le pot media.

Rene Hubert, teoretizează trei categorii de finalități ale educației artistice, după cum urmează:

- *Finalitățile naționale și sociale (prin ralierea elevilor la tradițiile sau obiceiurile artistice, artisanale, culturale ale poporului din care elevul face parte);*
- *Finalitățile tehnice și profesionale (educația estetică poate deveni un prealabil care pune accent pe dezvoltarea unor abilități sau competențe aptitudinale ce stau la baza conturării unui profil profesional);*
- *Finalități estetice propriu-zise (de producere și recaptare a produselor artistice)* [7, p.433–435].

Prin creativitate estetică înțelegem aptitudinea de a produce într-o manieră specifică și diferențiată evenimente, forme, obiecte, capabile de a mobiliza virtualitățile senzoriale și emoționale [9, p.30]. Creativitatea estetică se manifestă în planul creativității artistice, concret, aplicativ, tehnic. Dezvoltarea capacităților artistice cuprinde măsuri de depistare a aptitudinilor și de formare a deprinderilor și abilităților cerute de specificul creației fiecărei arte în parte. Elevii care probează anumite disponibilități într-o zonă artistică trebuie să fie orientați către acele rute sau ocazii educaționale care să le potențeze talentele pe care le anunță. Inițierea în artă conduce individul la tradițiile spirituale ale comunității din care fac parte, la delimitarea și conștientizarea unui anumit specific ce ține de istoria, tradițiile grupale, comunitare și naționale. Bucuria artistică este descoperirea interiorului cultural pe care îl purtăm. Educația pentru frumosul artistic deschide calea cunoașterii și respectării alterității spirituale. Astfel aflăm multe despre alții, despre fondul ideatic, aspirațional și comportamental. Arta, ca intenționalitate și tematizare, aduce în atenție preocupări și întrebări fundamentale care au traversat și inspiră oamenii de peste tot și dintotdeauna.

2. Perspective și predispoziții ale învățământului extrașcolar (nonformal) cultural-artistice.

Învățământul extrașcolar (nonformal), alături de cel de bază, este foarte important pentru dezvoltarea copilului/tânărului și valorificării multiplelor lui inteligențe. În condițiile când învățământul este preponderent unul academic, unde accent se pune pe domeniul cognitiv (exprimat prin conținuturile însușite de elev și caracterul evaluării, precum și altele), implicat în activități extrașcolare, elevul are posibilitatea să-și dezvolte capacitățile și să-și promoveze interesele, în altfel de implicații, în special cu caracter non-formal și informal. Se realizează în afara programului și activității școlare prin activități complementare procesului educațional desfășurat în instituțiile de învățământ și are menirea să dezvolte potențialul cognitiv, afectiv și acțional al copiilor și tinerilor, să răspundă intereselor și opțiunilor acestora pentru timpul liber.

Învățământul extrașcolar asigură posibilități suplimentare de informare, documentare, comunicare, dezvoltare, incluziune socială și autorealizare [4]. La începutul secolului XXI pe plan european s-au confirmat trei **tendințe privind dezvoltarea educației nonformale (extrașcolare)**:

1. se realizează în afara sistemului formal de învățământ,
2. se contrapune educației formale,
3. are unele asemănări/ elemente ale educației formale.

Ulterior ultima abordare devine tot mai atractivă în mai multe țări și, în primul rând, în țările scandinave.

În contextul acestor tendințe se evidențiază **trei concepte ale educației nonformale**:

1. are funcția de recuperare a „lacunelor” educației formale,
2. are funcția de complementare a educației formale,
3. dispune de funcții specifice și de finalități proprii (desigur, care nu vin în contradicție cu cele ale educației formale).

Studiile de specialitate susțin că implicațiile în activitățile nonformale/extrașcolare ajută subiecții la formarea unei atitudini pozitive față de învățare, aceștia au performanțe școlare mai ridicate, li se formează abilități practice diversificate, dar și strategii adecvate de rezolvare de probleme. Pe lângă toate acestea, activitățile extrașcolare acționează și asupra stimei de sine, iar sentimentul de împlinire este mult mai ridicat. Instituțiile extrașcolare oferă copiilor/tinerilor posibilitatea de a avea acces la un șir de servicii educaționale — ansamblu de activități, programe și resurse, ce au drept scop dezvoltarea potențialului cognitiv, afectiv și acțional al copiilor și elevilor, satisfacerea intereselor și opțiunilor acestora pentru timpul liber. O experiență artistică tutelată de școală presupune raportarea la trei poli: a vedea, a face, a interpreta acțiuni sau producții artistice [3]. Diversitatea activităților nonformale/extrașcolare, cercurilor artistice organizate atât în instituțiile de învățământ general cât și în instituțiile de învățământ (Școli de Arte/Arte plastice/Muzică) poate fi prezentată, după cum urmează:

Tabelul nr.1

Arte muzică	Arte plastice	Arte teatru	Coregrafie
Orchestra de fanfară	Arta decorativă și aplicată	Arta dramatică și de imitație	Cerc de dans
Ansamblul de flueriști	Mâini dibace	Teatrul de păpuși	Dans sportiv
Ansamblu coral	Micul plastician/tânărul pictor	Arta teatrală	Dans modern
Ansamblu folcloric/etno-folcloric	Design/Web design	Arta vorbirii/lumea teatrului	Dans clasic/balet
Taraf	Acuarela	Actorie	Dans de gală
Canto/vocal	Design și programare grafică	Arta oratorică/cultura vorbirii	Ritmica
Studiul instrumentului (pian, chitară/tobe/percuții)	Pictură	Teatru muzical	Dans popular
Ansambluri /grupuri/formații vocale și vocal-instrumentale	Artizanat	Teatrul în limba engleză	
Ansambluri (duet, trio, cvartet, cvintet)	Colaj	Arta scenică	
Gramatica muzicală	Desenul formelor	Studiouri teatrale	
Armonia	Arta biserului	Cercul declamatorilor	
Formație artistică	Batic	ABC-ul actoricesc	
	Design vestimentar	Arta vorbirii scenice	
	Floristica		
	Art-designul		
	Origami		
	Educația plastică		
	Ceramică		

Sigur că nu toți elevii trebuie și pot ajunge la exprimări artistice, nu toți au predispoziții pe măsură, dar cu toții ar trebui să devină valorizatori ai unui univers spiritual care nu poate fi neglijat. Or, această competență complexă se poate contura prin corelativitatea funcțională dintre percepere, facere, pricepere, validare, adică frecventarea artei, exersarea diferitelor formule de manifestare a acesteia și reflecția la felul cum se poate ea manifesta. Formarea artistică obligă la activarea parteneriatelor atât la nivelul formatorilor (cadre didactice), cât și al formabililor (elevi care vor colabora unii cu alții), generând forme de învățare colaborativă.

Participarea în activitățile instituțiilor de învățământ extrașcolare lărgeste orizontul artistic și cultural al copiilor/tinerilor, completând cu noțiuni noi volumul de cunoștințe însușite în cadrul orelor de curs. De asemenea, constituie o modalitate de dezvoltare a competențelor, contribuie la educarea

civică, morală, estetică a elevilor, dîciplinându-le acțiunile și extinzându-le orizontul artistic și cultural. Activitățile extrașcolare reprezintă un mijloc de formare a deprinderilor copiilor/tinerilor de a-și folosi, în mod rațional, timpul liber, sunt propice manifestării spiritului de independență și inițiativei.

Tabelul 2. Tipuri de programe educaționale cu o dimensiune artistică

Domeniul cultural		Domeniul educațional		Domeniul social	
Orientare culturală	Dezvoltarea de noi categorii de public	Educație artistică	Educație prin arte	Intervenție artistică/culturală	Terapie prin arte

De ce am alege o educație prin arte? Sunt mai multe motive. Artele contribuie la achiziționarea de către elevi a unor competențe superioare, competențele formate prin arte contribuie la o reușită a elevilor în viața socială și piața muncii, artele îi ajută pe elevi să acceadă spre alte tipuri de discipline sau cunoștințe, metodele de evaluare pentru arte ajută la stimularea sau evaluarea unor competențe care se pot forma prin alte discipline. Eficacitatea educației prin arte, ca tip de formare poate fi asigurată prin: pregătire atentă și specializată a cadrelor didactice de profil, antrenarea artiștilor profesioniști în activități de formare artistică din școală, realizarea parteneriatelor între școală și alți factori cu potențial de formare în direcția artistică (muzee, ateliere de creație, alte structuri artistice specializate) [6].

Concluzii. Societatea de astăzi are nevoie de personalități competitive, capabile să-și modeleze viitorul, de aceea educația prin artă, în lumea modernă este o dimensiune-cheie prin care se fortifică ființa umană. Astfel se impune necesitatea edificării și menținerii a unei școli moderne, democratice, activitatea căreia să se axeze pe valorificarea educației prin arte și sau educației artistice în vederea progresului sociouman, o școală deschisă ce pledează pentru umanizarea și informatizarea procesului de învățământ, o școală care ar oferi subiectului educației — elevului — condițiile necesare privind valorificarea nevoilor, intereselor, aspirațiilor sale individuale, favorizând-i formarea, și asigurând-i succesul.

Referințe bibliografice

1. BELL, J. *Oglinda lumii. O nouă istorie a artei*. Vellant, 2007.
2. BEJAN, P. *Amurgul frumosului*. Iași: Editura Fundației Academice Axis, 2012.
3. BORDEAUX, M.-Ch., DESCHAMPS, F. *Education artistique, l'éternel retour?: Une ambition nationale à l'épreuve des territoires*. Paris: Editions de l'Attribut, 2013.
4. Codul Educației al Republicii Moldova Nr.152 din 17.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 24.10.2014, Nr.319–324 (634).
5. CUCOȘ, C. *Educația estetică*, Iași: Polirom, 2014.
6. CAMPBELL, S., TOWNSHEN, K. *Pour l'éducation artistique. Aperçu de la recherche et des tendances, Conseil des arts de l' Ontario*. Toronto, 1997.
7. HUBERT, R. *Traite de pedagogie generale*. Paris: PUF, 1965.
8. HEYDT, C. *Rethinking Mill's Ethics: Character and Aesthetic Education*, Continuum International Publishing Group, 2006.

Site-uri consultate:

1. https://mecc.gov.md/sites/default/files/regulament_scoli_arte_2011.pdf
2. <http://mecc.gov.md/ro/content/invatamintul-extrascolar>
3. http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2015/08/arta_in_scoala.pdf
4. <http://www.legis.md>
5. <http://edcult.eu/wp-content/uploads/2014/02/GHID-stefan-neaga.pdf>
6. <http://programe.ise.ro/>
7. http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2015/08/arta_in_scoala.pdf
8. https://www.researchgate.net/profile/Carmen_Bostan/publication/Arta-in-scoala-Concepte-si-practici.pdf
9. <https://www.nonformalii.ro/concepte/educatia-nonformala-definitii-si-perspective>